

ԻՄԱՅԻԼՅԱՆ ԱՐՄԵՆ

ԻՐԱՆԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ (2010-2016 ԹՁ.)

«Այիների՝ իշխանության գալուց հետո Ադրբեջանը սկսել է վարել հակակրոնական քաղաքականություն՝ թույլ չփալով, որպեսզի բնակչության շրջանում ամրապնդվի իսլամական-շիական ինքնությունը: Վերջին տարիներին Ադրբեջանում առաջացել է պանազարիական գաղափարախոսություն, որի նպարակը «Մեծ Ադրբեջան» սրբեղծելն է, որի մեջ ընդգրկված են նաև Իրանի թյուրքախոս նահանգները: Իրանի իսլամական Հանրապետության պետական բոլոր կառուցները պետք է լուրջ ընդունեն Ադրբեջանում ընթացող զարգացումներն ու կանխարեսեն բոլոր զարգացումները, որպեսզի որևէ սցենարի իրագործման պարագայում Իրանի ազգային շահերն արդարացիորեն պաշտպանելու համար իշխանությունները պատրաստ լինեն համարժեք գործողություններ իրականացնելու», - նշված է Իրանի Մեջլիսի Հետազոտությունների կենտրոնի՝ 2013 թ. իրապարակած գեկուցում¹:

Նոյն թվականին Իրանի գործող նախագահ Հասան Ռոհանին նախագահական ընտրությունների նախընտրական քառոզվության ժամանակ, գնահատելով Ադրբեջանից սպասվող վտանգները, հայտարել էր, որ Ադրբեջանը Իրանի համար վերածվել է անվտանգության սպառնալիքի²:

Ադրբեջանի անկախության հոչակումից հետո Իրանի իսլամական Հանրապետության կողմից հնչեցին այդ նորաստեղծ պետության հետ շիականության հենքի վրա կրոնական-գաղափարախոսական համե-

¹ روابط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان؛ چالشها و فرصت ها

(Իրանի և Ադրբեջանի հարաբերությունները. Մարտահրավերներ և հնարավորություններ):

<http://rc.majlis.ir/fa/news/show/847265>

² جمهوری آذربایجان، بدون اغراق، به خطر امنیتی برای ایران تبدیل شده است.

(Ադրբեջանն առանց չափազանցության՝ Իրանի համար վերածվել է անվտանգության սպառնալիքի):

<http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1916649/>

րաշխության կոչեր, որոնք, սակայն, միանշանակ չընդունվեցին Բաքվի կողմից, որը Թեհրանի այդ կոչերն ընկալեց որպես Իրանի կողմից նորանկախ պետության ներքին գործերին միջամտելու փորձ³:

Ըստ այդմ, Աղբբեջանի իշխանություններն Իրանի կողմից իրականացվող կրոնական քարոզության ծավալմանը հակազդելուն ուղղված որոշակի քայլերի դիմեցին, որոնք Թեհրանի կողմից գնահատվեցին որպես անընդունելի, ավելին՝ իր պետական շահերի տեսակետից վտանգավոր դիրքորոշում:

1979 թ. իշխամական հեղափոխությունից հետո տարածաշրջանում գերակա դիրք ձեռք բերելու նպատակով հեղափոխության արտահանման հարցն ընդգրկվեց Թեհրանի արտաքին քաղաքականության օրակարգում, որն էլ հանդիսացավ Իրանի և Աղբբեջանի միջև միջպետական հարաբերությունների լարվածության հիմնական պատճառներից մեկը:

Ազդեցիկ հոգևորական, Փորձագետների խորհրդի փոխնախագահ Հաջեմի Շահուութին 2011 թ. ԻԻՀ Մեջլիսի «Իսլամական զարթոնք» խմբակցության անդամների հետ հանդիպման ժամանակ, ներկայացնելով երկրի կրոնական քաղաքականության առաջնահերթությունները, մասնավորապես նշել է. «Իրանը, որը հեղափոխության ռազմավարության և գաղափարախոսության դերակատարներից մեկն է, առայժմ հետ է մնում տարածաշրջանի որոշ երկրներից: Իրանի նպատակն այլևս այն չէ, որ իշխամական հեղափոխության գաղափարախոսությունը սահմանափակվի միայն Իրանի աշխարհագրական սահմաններում, այլ ԻԻՀ հիմնադիր Իմամ Խոմեյնիի հիմնական նպատակն այն էր, որպեսզի իսլամը վերածնվի և իշխի ամբողջ աշխարհում»⁴:

Կովկասի մուսուլմանների վարչության նախագահ Ալլահշուքուր Փաշազադեն, իր մտավախությունը հայտնելով Թեհրանից հնչած

³ Բայրության Վ., Իրան-Աղբբեջան, հարևաններ, թե՛ աշխարհաքաղաքական և աշխարհատնտեսական ախոյաններ, Մերձավոր և Միջին Արևելիք երկրներ և ժողովուրդներ, 2003, 22, էջ 29:

⁴ آیت‌الله هاشمی شاهرودی: احیای اسلام در جهان هدف اصلی امام بود

(Այաթոլլա Շահուութի. Աշխարհում իսլամի վերածնունդն Իմամ Խոմեյնիի հիմնական նպատակն էր):

<http://www.farsnews.com/news/text.php?nn=13900602182517>

Նմանօրինակ հայտարարությունների կապակցությամբ, իսլամական հեղափոխությանը հաջորդած առաջին տարիներին հայտարարել էր, որ Իմամ Խոմեյնիի գաղափարների ազդեցությունը նկատելի է նաև աղոքեցանցի շիաների շրջանում⁵:

Այդ տեսակետով ավելի ամրակայվեց ավելի ուշ, հատկապես այն բանից հետո, եթե Աղրբեջանում ստեղծվեց Աղրբեջանի խալամական կուսակցությունը (ԱԻԿ), որն աչքի էր ընկնում իրանամետ կեցվածքով՝ իր վրա կրելով իհշ հիմնադիր հմամ Խոմեյնիի գաղափարների ազդեցությունը:

Աղբբեջանի աշխարհիկ իշխանությունները չհանդուրժելով ԱԻԿ-ի քարոզական գաղափարների տարածումն ու հակաարևմտյան դիրքորոշումը, ի վերջո 1996 թ. արգելեցին կուսակցության գործունեությունը, իսկ նրա ղեկավար կազմի և այլ ազդեցիկ անդամների մի մասը ձերբակալվեց, ոմանը է՝ արտաքսվեցին երկրից⁶:

Անցնող տարիների ընթացքում Ադրբեյջանի իշխանությունները, վախենալով Երկրում հրանի հսկամական Հանրապետության մոդելի՝ շիկմի գաղափարախոսության վրա հիմնված համակարգի ձևավորումից, սահմանափակեցին շիական խմբավորումների գործունեությունը և հրանից սպասվող հնարավոր սպառնալիքը չեղոքացնելու նպատակով տարբեր օղակների միջոցով սկսեցին վարել հակաիրանական քաղաքականություն⁷:

⁵ کیهان فر، عیاس: نگاهی به جمهوری مسلمان نشین آذربایجان (۲)، *فصلنامه "مشکوه"*، شماره ۴۱، تهران ۱۳۷۴، صفحه ۱۱۰

(Քեյիան Ֆար Աբբաս, Հայացք Ալդրեջանի մուտավմանաբնակ հանրապետությանը (2), «Մաշրուի» գիտական հոդվածների ժողովածու, պրակ 41, Թեհրան, 1993, էջ՝ 110):

محمد زاده، حزب اسلام جمهوری آذربایجان از پشتیبانی مردمی تا فشارهای حکومتی، مجله «فلسفه و کلام»، ۶، ۱۳۸۹، شماره ۵۹۵، صفحه ۶۴

(Մոհամմադ Զահեն, Աղրբեջանի խլամական կուսակցությունը. Ժողովրդի աշխացությունից մինչև իշխանությունների ճնշումները, «Ֆալսաֆե վա քայլամ» գիտական հոդվածների ժողովածու, պրակ 595, Թեհրան, 2010, էջ 64):

عرب عامري، جواد، شیعیان جمهوری آذربایجان قبل و بعد از فروپاشی شوروی روزگاران سخت، مجله 7 "زمانه"، شماره 104، 1390، تهران 63 صفحه 63

(Արար Ամերի Զավադ, Աղբբեջանի Հանրապետության շխաները ԽՍՀՄ փլուզավածից առաջ և հետո. Ծանր ճակատագիր, «Զամանե» գիտական հոդվածների ժողովածու, պրակ 104, Թեհրան, 2011, էջ 63)

Աղբեջանի իշխանությունների՝ իսլամական (շիական) ուժերի նկատմամբ իրագործած բռնաճնշումները թեհրանին ստիպեցին Աղբեջանի նկատմամբ վարած կրոնական քաղաքականության մեջ մարտավարական փոփոխություններ իրականացնել:

1997 թ. Մոհամմադ Խաթամին, ընտրվելով Իրանի իսլամական Հանրապետության նախագահ, փոփոխության ենթարկեց երկրի արտաքին քաղաքականության ռազմավարությունը: Նա իսլամական հեղափոխության արտահանման տեսությունը փոխարինեց քաղաքակրթությունների երկխոսության գաղափարով, որը ենթադրում էր մուսուլմանական երկրների հետ իսլամական ընդհանրության գործոնը փոխարինել մշակութային գործոնով⁸:

2010-2016 թթ. Աղբեջանի նկատմամբ Իրանի վարած կրոնական քաղաքականության շեշտադրումները ոչ միայն պայմանավորված էին նախագահներ Մահմուտ Ահմադինեժադի և Հասան Ռոհանիի պահպանողական և քարեփիխական հայացքներով, այլև այդ քաղաքականության մշակման վրա զգալի ազդեցություն ունեին տարածաշրջանում տեղի ունեցած զարգացումները:

Հատկապես 2010-2013 թթ., միջուկային ծրագրով պայմանավորված, Արևմուտքն Իրանի նկատմամբ ճնշումները գնալով ավելի էր ուժեղացնում, միևնույն ժամանակ մեծանում էր նաև ԱՄՆ-ի և Իսրայելի կողմից Իրանի միջուկային խնդիրը ռազմական ճանապարհով լուծելու սպառնալիքը, ինչի հետևանքով Թեհրանի դիրքերը զգալիորեն թուլացել էին, և երկիրը հայտնվել էր միջազգային մեկուսացման մեջ: Իսկ Աղբեջանը, վայելելով Թուրքիայի, Միացյալ Նահանգների ու Իսրայելի աջակցությունը, իր հակահրանական գործողություններով սպառնում էր Իրանի տարածքային ամբողջականությանն ու ազգային անվտանգությանը:

Աղբեջանի և Իսրայելի միջև 2012 թ. սկզբին 1,6 միլիարդ ԱՄՆ դոլար արժողությամբ ռազմական տեխնիկայի վաճառքի շուրջ ձեռքբերված պայմանավորվածությունից հետո, հակառակ պաշտոնական

⁸ Բայրության Վ., Իսլամը և նրա գաղափարական-քաղաքական դրսևորումներն մահմեդական պետությունների քաղաքականության մեջ և միջազգային հարաբերություններում, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, 2006, 25, էջ 35-37:

Բարձի հավաստիացումներին՝ Թեհրանը մտահոգված էր, որ Իսրայելի կողմից իրանի վրա հնարավոր ռազմական հարձակման դեպքում Ադրբեջանի տարածքը կարող է օգտագործվել որպես հարձակման հարթակ:⁹

Հետևաբար, ստեղծված բարդ իրավիճակում Ադրբեջանի վրա ճնշում գործադրելու և այդ երկրից սպասվող սպառնալիքները չեղոքացնելու նպատակով իրանը որպես ազդեցիկ լծակ ընտրեց կրոնական գործոնը:

ԻհՀ նախագահ Մահմուտ Ահմադինեժադի պաշտոնավարման առաջին շրջանում (1997-2005 թթ.) որոշակի նահանջ տեղի ունեցավ Խաթամիի որդեգրած քաղաքակրթությունների երկխոսության քաղաքականությունից, և վերստին ուժեղացան շեշտադրումներն իսլամական հեղափոխության արտահանման քաղաքականության վրա, որոնք անխուսափելի եղանակ էին Իրան-Ադրբեջան հարաբերությունների վրա: Թեհրանում Ադրբեջանի Հանրապետությանը դիտում էին որպես Իրանի իսլամական Հանրապետության նկատմամբ թշնամական դիրքորոշում ունեցող երկրի:¹⁰

Հարկ է նշել, որ Մահմուտ Ահմադինեժադի պաշտոնավարման երկրորդ շրջանում (2009-2013 թթ.) Իրանն Ադրբեջանի նկատմամբ վարում էր շեշտված կրոնական քաղաքականություն՝ կոչտ դիրքորոշում որդեգրելով Բարձի հակաշհական քաղաքականության ցանկացած դրսւորման նկատմամբ: Այդ ընթացքում Ադրբեջանի նկատմամբ Ահմադինեժադի կառավարության վարած արտաքին քաղաքականության վրա նկատելի էր պահպանողական հայացքներ ունեցող հոգևորականների ու քաղաքական ուժերի ազդեցությունը, որոնք ԱՀ իշխանությունների հանդեպ ընդգծված կոշտ դիրքորոշում ունեին՝ կապված Ադրբեջանում շիաների նկատմամբ գործադրվող բռնաճնշումների և Բաքու-Թել Ավիվ ռազմավարական հարաբերությունների հետ:

Արարական մի շարք երկրներում սկիզբ առած հեղափոխական

⁹ Will an Israeli strike on Iran come from Azerbaijan?

<http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/middle-east/121101/israeli-iran-azerbaijan-nuclear>

¹⁰ حسین احمدی، جمهوری آذربایجان (23 سال تکاپو برای دولت و ملت سازی)، تهران 1394، صفحه 332 (Ահմադի Հուսեյն, Ադրբեջանի Հանրապետություն, 23 տարվա փնտրության ազգ և պետություն ստեղծելու համար, Թեհրան, 2015, էջ 332)

շարժումների («Արաբական գարուն») տարածումը երկիր կանխելու նպատակով Ադրբեջանի իշխանությունները շիական ակտիվ շրջանակների գործունեությունը սահմանափակելու ուղղությամբ կանխարգելիչ միջոցառումներ իրականացրեցին:

Մասնավորապես 2010 թ. Ադրբեջանի կառավարության որոշմամբ՝ դպրոցներում աշակերտության արգելվեց հեջար կրել¹¹: Որպես ճնշման միջոց՝ իրանը հեջարի արգելքի հետ կապված Ադրբեջանի իշխանություններին ուղղված քննադատությանը զուգահեռ «մեսիջներ» էր հղում իշխանություններից դժգոհ շիա հավատացյալներին՝ կոչ անելով պայքարել իրենց կրոնական իրավունքների համար:

Արևամտյան Աստրապատական նահանգում հիշ հոգևոր առաջնորդի ներկայացուցիչ Ղոլամռեզա Հասանին իր ուրբաթօրյա աղոթքներից մեկի ժամանակ, քաջալերելով իրենց իրավունքների համար պայքարող ադրբեջանցի շիա հավատացյալներին, հայտարարեց, որ Ադրբեջանի ժողովորդի փրկության միակ ճանապարհն իսլամական սկզբունքներին վերադառնալն է՝ միևնույն ժամանակ նրանց կոչ անելով իշխանությունների իրականացրած քոնությունների դեմ պայքարում՝ որպես օրինակ դիտարկել իրանի իսլամական հեղափոխությունը¹²:

Ադրբեջանը, մտահոգվելով իրանում կրթություն ստացած ադրբեջանցի հոգևորականների գործունեությամբ, 2009 թ. օրենք ընդունեց, համաձայն որի՝ օտարերկրացի գիտնականներին, ինչպես նաև արտերկրում կրթություն ստացած Ադրբեջանի քաղաքացիություն ունեցող հոգևորականներին արգելվեց կրոնական քարոզչություն իրականացնել երկրում¹³:

Այդ առնչությամբ Ադրբեջանի Մեջլիսի պատգամավոր Ֆազայիլ

¹¹ Принятое решение о запрете хиджаба в средних школах будет исполнено – Министр.

<http://1news.az/society/20101229123508668.html>

¹² تهراه نجات مردم جمهوری آذربایجان را بازگشت به اصل اسلام است

(Ադրբեջանի Հանրապետության ժողովորդի փրկության միակ ճանապարն իսլամի սկզբունքներին վերադառնալն է):

<http://fa.arannews.com/?MID=21&TypeID=News&TypeID=1&id=30297>

¹³ Милли Меджлис Азербайджана принял закон, запрещающий деятельность незарегистрированных религиозных общин

<http://ru.apa.az/news/134427>

Աղամալին հայտարարեց, որ կրոնի ոլորտում ամենամեծ սպառնալիքն Իրանից է սպասվում՝ առաջարկելով Իրանի Ղոմ քաղաքում կրոնական ուսում ստացած աղբեջանցի հոգևորականների գործողությունները խիստ վերահսկել:

2011 թ. Արևելյան Աստրապատական նահանգում հիշ հոգևոր առաջնորդի ներկայացուցիչ այաթոլլահ Մոջթահեդ Շաբեսթարին Կովկասի մահմեդականների վարչության ղեկավար Ալլահշյուֆուր Փաշազադեին ուղղված քննադատական հայտարարությամբ անընդունելի էր համարել Աղբեջանում հեջարի արգելման առնչությամբ նրա լրությունը: Շաբեսթարիի հայտարարության հետ կապված աղբեջանական ՀՀՍ-ները գրեցին, թե Իրանի հոգևորականությունը նպատակ ունի «օրենքից դրւու» համարել Փաշազադեի լիազորությունները, քանի որ վերջինս հեջարի արգելման, ինչպես նաև Խոյական կուսակցության ղեկավարի ձերբակալման հարցում պաշտպանել էր ԱՀ իշխանությունների դիրքորոշումը¹⁴:

Հեջար կրելու արգելին գուգահեռ Աղբեջանի իշխանությունները սկսեցին սահմանափակել նաև շիական մզկիթների գործունեությունը, որը բացատրվում էր 2009 թ. տեղի ունեցած օրենսդրական փոփոխություններով¹⁵:

Եթե հեջարի դեպքում Իրանը սահմանափակվում էր սուկ քննադատությամբ, ապա մզկիթները քանդելու առնչությամբ Իրանը սկսեց արդեն սպառնալ Աղբեջանին: Օրինակ՝ 2010 թ. մայիսին Իրանցի բարձրաստիճան ազդեցիկ հոգևորական այաթոլլահ Մաքարեմ Շիրազին Իլհամ Ալիևին սպառնաց, որ եթե Աղբեջանում շարունակվի մզկիթների քանդելու գործնթացը, ապա Իրանի բարձրաստիճան հոգևորականությունը պայքարի ֆեթվա կարձակի և, այն մարդը, որն այդ ճանապարհին կզոհվի, շահիդ կիամարվի¹⁶:

¹⁴ Тегеран хочет избавиться от шейха мусульман Кавказа

<http://www.panorama.am/ru/news/2011/02/14/iran-azerbayjan-pashazade/990763>

¹⁵ Տե՛ս Փաշայան Ա., Խոյամն Աղբեջանում. անցյալը և ներկան, Երևան, 2014, էջ 59-61:

¹⁶ Տե՛ս՝ قدرت‌نمایی شیعیان آذربایجان در برابر پروردۀ تخریب مساجد

(Աղբեջանի շիաները մզկիթների քանդման նախագծի դեմ իրենց պայքարի ուժն են ցուցադրում):

<http://www.tabnak.ir/fa/news/99473/>

2011 թ. օգոստոսին Իհշ ԶՈՒ ԳՇ պետ, բրիգադի գեներալ Սեյյեդ Հասան Ֆիրոզաբադին էլ քացահայտ սպառնաց պաշտոնական Բաքվին՝ նախազգուշացնելով Իհամ Ալիևին, որ «Եթե ժողովրդի զարթոնքին բիրտ ուժով պատասխանի, ապա իր վերջը սև է լինելու»¹⁷:

Իրանի հոգևորականների՝ Աղրբեջանի շիաների վրա ունեցած ազդեցությունը թուլացնելուն ուղղված ԱՀ կառավարության մյուս որոշման համաձայն՝ Աղրբեջանում կրոնական բովանդակությամբ գրքեր վաճառելու համար անհրաժեշտ էր ստանալ արդարադատության նախարարության թուլտվությունը¹⁸: Աղրբեջանում արգելված հեղինակների շարքում են այնպիսի իրանցի հայտնի հոգևորականներ, ինչպիսիք են՝ այաթոլլահ Մաքարեմ Շիրազին, Շեյխ Աբբաս Ղոմին, այաթոլլահ Ֆագել Լանքարանին, Զաաֆար Սաջանին և այլն:

Տեսնելով, որ իրանական ազդեցությունն օրեցօր ավելի է մեծանում՝ իրանի կրոնական քաղաքականությանը հակազդելու նպատակով Աղրբեջանի իշխանությունները դիմեցին առավել կտրուկ միջոցների՝ 2011 թ. դեկտեմբերին իրանի հեռուստառադիրընկերության Բաքվի բաժանմունքի տնօրեն Ահմադ Քազեմիին իր ընտանիքի հետ միասին վտարելով Աղրբեջանից¹⁹:

Իրանի հյուսիսային նահանգներում Իհշ հոգևոր առաջնորդի ներկայացուցիչ-հոգևորականների քննադատությունները լրեցնելու նպատակով 2011 թ. հոկտեմբերին Աղրբեջանի ՆԳ նախարարության ներգաղթյալների և օտարերկրացիների հարցերով վարչության աշխատակիցները հարձակվեցին Բաքվում իրանի հոգևոր առաջնորդ Ալի Խա-

¹⁷ شهدار فیروزآبادی به رئیس جمهور آذربایجان St' ն

(Ֆիրոզաբադի նախազգուշացումն Աղրբեջանի Հանրապետության նախագահին):

<http://www.tabnak.ir/fa/print/182622>

¹⁸ Получившие образование за рубежом не смогут вести церемонии и совершать обряды в Азербайджане

<http://ru.apa.az/news/305277>

¹⁹ چرا نماینده صدا و سیمای ایران از آذربایجان خراج شد؟

(Ինչո՞ւ Իրանի հեռուստառադիրընկերության ներկայացուցիչն Աղրբեջանից արտաքսեց):

<http://www.tabnak.ir/fa/news/209615/>

մեների գրասենյակի վրա՝ պատճառելով զգայի նյութական վնաս²⁰:

Իսկ 2012 թ. մայիսին Ադրբեջանի իշխող կուսակցության (Ենի Ադրբեջան) ենթակայությամբ գործող ուժերն Ադրբեջանում հրանի դեսպանության շենքի առջև կազմակերպած ցույցի ժամանակ հրանի հոգևոր առաջնորդի հասցեին վիրավորական հայտարարություններ հնչեցրին՝ պարզելով նոյնարովանդակ պատառներ²¹:

Ի նշան բողոքի, Ադրբեջանում հրանի դեսպան Մոհամմադ Բաղեր Բահրամին լրեց Ադրբեջանը՝ միջադեպի շուրջ խորհրդակցություններ անցկացնելու նպատակով վերադառնալով Իրան, իսկ Իրանի ԱԳՆ կանչվեց Իրանում Ադրբեջանի դեսպան Զավանչիր Ախունդովը: Այդ խամենեի հասցեին վիրավորական հայտարարություններ հնչեցնելու փաստի առնչությամբ՝ Իրանի արտգործնախարարությունը բողոքի նոտա հղեց Ադրբեջանին՝ պահանջելով կրոնական սրբություններն անարգողներին պատժել և այդ գործի առնչությամբ մանրակրկիտ քննություն իրականացնել²²:

2013 թ. Ադրբեջանի իշխանությունների որոշմամբ դադարեցվեց Իմամ Խոմեյնի անվան օգնության կոմիտեի գործունեությունը, որն Ադրբեջանի անկախացումից ի վեր այդ երկրում բարեգործական զանազան ծրագրեր էր իրականացնում:

Ադրբեջանում ընդդիմադիր ուժերի գործունեության նկատմամբ սահմանված խիստ վերահսկողության պայմաններում, միակ հարթակը, որտեղ իշխանություններից դժգոհ քաղաքացիները կարող են բարձրածայնել իրենց մտահոգությունների մասին, կրոնական կառուցներն են²³:

تعریض به دفتر نمایندگی ایران در باکو²⁰

(Հարձակում՝ Բարվում Իրանի ներկայացուցության գրասենյակի վրա):

<http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13900710001306>

²¹ В Баку перед посольством Ирана прошла многочисленная акция протеста

<http://1news.az/region/20120511051108807.html>

سفیر جمهوری آذربایجان به وزارت خارجه احضار شد²²

(Ադրբեջանի Հանրապետության դեսպանը կանչվել է ԻԻՀ ԱԳ նախարարություն):

<http://www.dolat.ir/NSite/FullStory/News/?Serv=0&Id=215528>

²³ С्�т'и От власти до тюрьмы: как живет политическая оппозиция в Азербайджане <http://rustoria.ru/post/ot-vlasti-do-tyurmy-kak-zhivet-politicheskaya-oppozi>

Կրոնական գործիչների գործունեությունը վերահսկելու նպատակով Ադրբեջանի կրոնական կազմակերպությունների հարցերով պետական կոմիտեին ԱՀ իշխանությունները տվեցին լայն լիազորություններ, և 2016 թ. օգոստոսին վերջինիս կայացրած որոշման համաձայն՝ արգելվում է հասարակական վայրերում կազմակերպել կրոնական հավաքներ, իրականացնել շիական ծիսակարգեր, օգտագործել կրոնական աքւետուարներ և այլն:

Ինչպես հայտնի է, Ադրբեջանը՝ որպես հսկամական համագործակցության կազմակերպության անդամ (ԻՀԿ), օգտվելով այդ կարգավիճակից, միջազգային հարթակներում հսկամական երկրների աջակցությունն օգտագործում է իր քաղաքական նպատակներին հասնելու համար: Բաքվին այդ հարցում հատկապես մեծ աջակցություն են ցուցաբերում Սաոււյան Արարիան և նրա ռազմավարական դաշնակից Թուրքիան: Եր Ռիադը, կարելի է ասել, թշնամական հարաբերություններ ունի Թեհրանի հետ, իսկ Անկարան տարածաշրջանում համարվում է Թեհրանի մրցակիցն ու, մի շաբթ գործիններով պայմանավորված, նրա հետ ունի խիստ լարված հարաբերություններ: Ի դեպ, հենց այդ երկրների ջանքերով է, որ ԻՀԿ շրջանակներում հակաիրանական բազմաթիվ բանաձևեր են ընդունվում:

Հսկամական աշխարհի նկատմամբ Ադրբեջանի վարած երկակի քաղաքականության մասին բարձրաձայնելու, ինչպես նաև Բաքվի վրա ճնշում գործադրելու նպատակով 2011 թ. իրանը «Հսկամական զարթոնքն Ադրբեջանում» թեմայով միջազգային համաժողով կազմակերպեց, որին մասնակցեցին ավելի քան 40 հսկամական երկրի հոգևորականներ և գիտնականներ: Համաժողովի ավարտին մասնակիցներն ընդունեցին համատեղ հայտարարություն՝ դատապարտելով Ադրբեջանի վարած հակախլամական քաղաքականությունը²⁴:

Ինչպես միջազգային համաժողովների շրջանակներում, այնպես էլ երկողմ պաշտոնական հանդիպումների ժամանակ իրանը բարձրա-

ciya-v-azerbajdzhan.com/

²⁴ آیت الله تحریری : دولت باکو به ممنوعیت حجاب پایان داده و معترضان زندانی را آزاد کرد

(Այսաթևական Թափրիի, Բաքուն պետք է հետաք արգելման գործներացին վեր դնի և բանտարկված ցուցարաններին ազատ արձակի):

http://fa.arannnews.com/mobile/?m_t=news&Type=News&id=26098

ձայնում է Աղրբեջանի հակաշխական գործողությունների մասին: Իրանի հոգևոր առաջնորդ Ալի Խամենեին 2016 թ. փետրվարի 23-ին Աղրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիկի հետ հանդիպմանը, ակնարկելով Աղրբեջանի վարած հակաշխական քաղաքականության մասին, նախազգութացրեց. «Շիական դավանանքն Աղրբեջանի ժողովրդի հարստությունն է, ինչքան կառավարությունն ավելի մեծ ուշադրություն ցուցաբերի ու հարգի կրոնական ավանդույթներն ու գաղափարները, այնքան կառավարության հանդեպ ժողովրդի աջակցությունն ավելի մեծ կլինի»²⁵:

Ինչպես նշվեց վերևում՝ ԻԻՀ նախագահի պաշտոնում Մահմուդ Ահմադինեժադին փոխարինած Հասան Ռոհանին, որն աչքի է ընկնում իր բարեփոխական հայացքներով, վերանայեց Բաքվի նկատմամբ նախկին իշխանությունների վարած ընդգծված կոշտ քաղաքականությունը:

Սակայն այդուհանդերձ պետք է ընդգծել, որ Աղրբեջանի նկատմամբ Թեհրանի վարած կրոնական քաղաքականությունը հիմնարար փոփոխության չի ենթարկվել, պարզապես իրավիճակով պայմանավորված փոխվում են դրա իրականացման եղանակները:

Բանն այն է, որ կրոնական քաղաքականության վերանայումը պայմանավորված չէր Իրանի և Աղրբեջանի հարաբերություններում արմատացած խնդիրների լուծմամբ, պարզապես համաշխարհային և տարածաշրջանային զարգացումներով պայմանավորված նոր իրավիճակ էր ստեղծվել, որն էլ Թեհրանի և Բաքվի միջև նոր համագործակցության հիմք հանդիսացավ:

Ստեղծված նոր պայմաններում, Իրանի իշխանությունները, մի կողմ դնելով առկա խնդիրները, որոշում կայացրին բարելավել Աղրբեջանի հետ հարաբերությունները: Թեհրանի առաջնային նպատակն առևտրական կապերի խորացման միջոցով տնտեսական շահույթ ստանալուց և այլընտրանքային ևս մեկ ճանապարհ բացելուց զատ՝

²⁵ بیدار رئیس جمهوری آذربایجان با رهبر انقلاب

(Հեղափոխության առաջնորդի հանդիպումն Աղրբեջանի Հանրապետության նախագահի հետ):

<http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=32380>

Աղրբեջանում Իրանի դիրքերի ամրապնդումն ու Բաքվին Թուրքիայի և Իսրայելի ազգեցության գոտուց դուրս բերելն էր:

Իրանի և «5+1 խմբի» միջև ձեռք բերված միջուկային համաձայնությունը զգալիորեն նվազեցրեց Իրանի վրա ռազմական հարձակում գործելու հավանականությունը, իսկ այդ պարագայում Աղրբեջանն իր հետաքրքրությունը կորցրեց Միացյալ Նահանգների և Իսրայելի մոտ:

Բացի այդ՝ նավթի ցածր գներով պայմանավորված Աղրբեջանում լարվածություն առաջացավ ներքին կյանքում, միջազգային իրավապահտան կազմակերպությունները՝ այդ թվում Իրանի առաջատար հեռուստարաններությունները կրկին սկսեցին բարձրածայնել Աղրբեջանում մարդու իրավունքների, այդ թվում նաև բնիկ ժողովորդների (թալիշներ, թաթեր, լեզգիներ) իրավունքների խախտումների մասին:

Հետևաբար վերոնշյալ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ Բաքրու որոշում կայացրեց անկանխատեսելի իրադարձություններից խուսափելու նպատակով գնալ Թեհրանի հետ տնտեսական փոխգործակցության:

Եթե Իրանի ներկայիս բարեփոխական իշխանությունը ձեռնպահ է մնում Աղրբեջանի հարցում խիստ դիրքորոշում հայտնելուց, ապա միանգամայն այլ մոտեցում ունեն հոգևոր դասի ներկայացուցիչները: Որպես դրա ցայտուն օրինակ կարելի է բերել հետևյալ փաստը՝ 2015 թ. նոյեմբերի 26-ին Աղրբեջանի՝ հիմնականում շիա հավատացյալներով բնակեցված Նարդարան ավանում ուստիկանական ուժերի և տեղացիների միջև տեղի ունեցած բախման հետևանքով զրկվեց 5 հավատացյալ և 2 ոստիկան: Նարդարանում կատարվածն անմիջապես հայտնվեց Իրանի կրօնաքաղաքական շրջանակների ուշադրության կենտրոնում: Իրանցի հոգևորականներն Աղրբեջանի իշխանություններին նախազգուշացրին տարածաշրջանի բռնապետերի ճակատագրից դասեր քաղել, հակառակ պարագայում հիխամ Ալիկը ևս կարող էր կորցնել իշխանությունը: Իրանի Մեջլիսի ազգային անվտանգության և արտաքին քաղաքականության հարցերով հանձնաժողովի փոխնախագահ Մանսուր Հաղիղաթփուրը, խիստ քննադատելով Նարդարանի շիաների նկատմամբ կիրառված բռնությունը, տեղի բնակչությանը կոչ արեց «արթնանալ և առկա խնդիրների

վերաբերյալ իրենց կարծիքն արտահայտել»²⁶: Նարդարանի դեմ Աղրբեջանի իշխանությունների կատարած հարձակումն իրանի համար այն «կարմիր գիծն» էր, որ նոյնիսկ Աղրբեջանի հետ բարիդրացիական հարաբերությունների ձգտող Հասան Ռոհանի կառավարությունն ի զորու չեղավ տեղի չտալ մեծ ազդեցություն ունեցող հոգևորականների ճնշումներին և ստիպված եղավ քաղաքական մակարդակով արձագանքել նարդարանյան դեպքերին:

Իրանի հոգևոր դասի ներկայացուցիչներն Աղրբեջանի իշխանությունների հասցեին հնչեցրած քննադատություններից զատ՝ երբեմն ուշագրավ ուղերձներ են հղում, որոնք բացահայտում են Իրանի կրոնական քաղաքականության երանգները: Արդարի նահանգում Իրանի հոգևոր առաջնորդի ներկայացուցիչ, այաթոլլահ Սեյենի Հասան Ամելին իր ուրբաթօրյա աղոթքներից մեկի ժամանակ հայտարարել էր, որ աղրբեջանցին առաջին հերթին «Հոսեյնի» է (իմամ Հոսեյնի զաղափարակից), հետո նոր աղրբեջանցի: Այաթոլլահ Ամելին իր երախտագիտությունն էր հայտնել Աղրբեջանի շիաներին, որոնք իշխանությունների իրականացրած աննախադեպ ճնշումների պայմաններում այնուամենայնիվ շիական ծիսակարգերն անցկացնում են²⁷:

Այսպիսով հեջար կրելու արգելքով, մզկիթների քանդման գործընթացով, իսլամական գործիչների ծերբակալությամբ և այլ գործոններով պայմանավորված Իրանը երբեմն բացահայտ, երբեմն քողարկված փորձել է միջամտել վերջին տարիներին Աղրբեջանում շիա հավատացյալների մասնակցությամբ տեղի ունեցած բողոքի ցուցերին:

Աղրբեջանի նկատմամբ Իրանի վարած կրոնական քաղաքականության առաջնահերթություններից մեկն էլ Աղրբեջանի վրա Սաուդ-

منصور حقیقت پور: دولت جمهوری آذربایجان، که شیعیان را اینگونه سرکوب می کند، این اقدام فرجام خوبی 26 نخواهد داشت

(Մանսուր Հայիղաթփուր, Շիաներին ճնշելու՝ Աղրբեջանի այս գործողությունները լավ ավարտի չեն կարող հանգել):

<http://fa.arannews.com/News/46865/>

آذری ها اول حسینی، سپس آذری هستند 27

(Աղրբեջանիներն առաջին հերթին «Հոսեյնի հետևորդ են», հետո նոր աղրբեջանցի):

<http://isna.ir/news/95072312985/>

յան Արաբիայի և Թուրքիայի ունեցած կրոնական ազդեցության թուլացումն է:

Ինչպես նշում են իրանական աղբյուրները՝ թեև Աղրբեջանի բնակչության մեծամասնությունն իսլամի շիա ուղղության հետևորդ է, այդ երկրի իշխանությունները շատ հաճախ սուննիների և վահաբիների նկատմամբ ավելի բարեհաճ քաղաքականություն են վարում, քան շիաների, որոնց ակտիվ գանգվածների նկատմամբ բռնությունները կիրառվում են մինչ օրս:

Պարսից ծոցի արաբական միապետությունները, մասնավորապես Սաուդյան Արաբիան ու Քուվեյթը Աղրբեջանում իրանի կրոնաքարոզչական գործունեությունը սահմանափակելու նպատակով անցնող տարիների ընթացքում ֆինանսական զգալի աջակցություն են ցուցաբերել Աղրբեջանի գիտական հաստատություններին, ու այլ կենտրոններին, որոնց միջոցով էլ Աղրբեջանում տարածվում է վահաբական գաղափարախոսությունը: Աղրբեջանի իշխանություններին հյած իրանցի պաշտոնյաների քննադատական հայտարարություններում, ի թիվս բազում խնդիրների, արձարձնել է նաև վահաբիզմի հարցը:

Իհ²⁸ ԱԳՆ մամլ խունակ Հուեյն Զարերի Անսարին, 2016 թ. Փետրվարին, անդրադառնալով Աղրբեջանի ազգային անվտանգության նախարար Էլդար Մահմուտովի՝ վահաբիների հետ ունեցած սերտ համագործակցությանը, հայտարարեց, որ իրանը պաշտոնապես հետաքրքրություն է այդ հարցը՝ պարզելու թե որքան՛վ է աղրբեջանցի նախարարի գործունեությունը սպառնացել իրանի ազգային շահերին²⁸:

Ինչ վերաբերում է «իսլամական պետություն» ահաբեկչական կազմակերպությանը՝ ապա 2015 թ. հուլիսին Աղրբեջանում իրանի դեսպան Մոհամեդ Փաքայինը, անդրադառնալով այդ կառուցի՝ Կովկաս մուտք գործելու հավանականությանը, նշել էր, որ Կովկասում «իսլամական պետություն» ահաբեկչական խմբավորման թիրախներից մեկը դա շիական Աղրբեջանի Հանրապետությունն է²⁹:

²⁸ جابری انصاری: رژیم صهیونیستی و برخی کشور های منطقه به دنبال تشدید اختلافات

(Զարերի Անսարի, Սիրիական ռեժիմը (Իսրայել) և տարածաշրջանի այլ երկրները զբաղված են առկա լարվածության թեժացմամբ):

<http://www.irna.ir/fa/News/81954375/>

پاک آئین از ادامه روند مذکرات ایران، ترکیه و آذربایجان خبر داد²⁹

Այդ առումով Իրանն Աղրբեջանի նկատմամբ իր կրոնական քաղաքականությունը մշակելիս հաշվի է առնում նաև «հսկամական պետության» սպառնալիքն ու Աղրբեջանի տարածքից դրա հնարավոր մուտքն Իրան արգելափակելու ուղղությամբ անհրաժեշտ քայլեր է ձեռնարկում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերևում ասվածը՝ հարկ է նշել, որ շիական երկրների, մասնավորապես Աղրբեջանի Հանրապետության նկատմամբ Իրանի վարած արտաքին քաղաքականության կարևորագույն բաղադրիչներից մեկն էլ կրոնական դիվանագիտությունն է:

Պատմասիրելով Աղրբեջանի նկատմամբ Իրանի վարած կրոնական քաղաքականությունը՝ նկատում ենք, որ Իրան-Աղրբեջան կրոնա-քաղաքական հարաբերությունների հեռանկարի առնչությամբ Շեհրանը մի քանի սցենար ունի մշակած, որոնցից յուրաքանչյուրի ուղղությամբ համապատասխան շրջանակների միջոցով աշխատանքներ է տանում և, տվյալ պահին ստեղծված իրավիճակով պայմանավորված, առաջնահերթությունը տրվում է նախապես մշակված սցենարներից որևէ մեկին:

Աղրբեջանը Թուրքիայի ազգեցության գրտուց դուրս հանելու, ինչպես նաև դեպի Եվրոպա և Ռուսաստան այլրնտրանքային ուղի ծևավորելու նպատակով Հասան Ռոհանիի կառավարությունը Բարվի հետ հարաբերվելիս շեշտը ո՞նում է տնտեսական հարաբերությունների խորացման վրա:

2010-2013 թթ. Իրան-Աղրբեջան խիստ լարված հարաբերությունների բարեկավմանը Հասան Ռոհանիի նախագահության առաջին շրջանում նպատեցին մի քանի գործոններ:

Ինչպես նշվեց՝ միջուկային համաձայնությամբ պայմանավորված Միացյալ Նահանգների և Իսրայելի օրակարգից դուրս եկավ Աղրբեջանի տարածքից Իրանի վրա ռազմական հարձակումը։ Դրանով էլ պայմանավորված Աղրբեջանը Միացյալ Նահանգների և Իսրայելի համար որոշակի չափով կորցրեց իր նախկին ռազմավարական կարևորությունը։

(Փաքայինը տեղեկացրել է Աղրբեջանի, Իրանի և Թուրքիայի միջև ընթացող բանակցությունները շարունակելու մասին):

<http://isna.ir/fa/news/94041307509/>

Իրանն Աղբբեջանի հետ հարաբերությունները կառուցում է՝ հաշվի առնելով իր պետական շահերը: Հետևաբար իհշ ներկայիս ղեկավարության համար Իլիամ Ալիևի իշխանությունն այլևս չի ներկայացնում այն սպառնալիքը, ինչը նկատելի էր 2009-2013 թթ.:

Վերջին շրջանում նկատելի է, որ Իրանի հսլամական Հանրապետության քաղաքականությունն Աղբբեջանի նկատմամբ ակտիվացել է մի քանի ուղղություններով: Մի կողմից Իրանն իսլամական հեղափոխության սպառնալիքով փորձում է խոչընդոտել շիական շարժումները չեղորացնելու Աղբբեջանի իշխանությունների քայլերին, իսկ մյուս կողմից էլ աղբբեջանամետ հայտարարություններով փորձում է գրավել ինչպես իշխանությունների, այնպես էլ շիական ակտիվ զանգվածի վստահությունը:

Եթե տարածաշրջանում իսլամական շարժումներով պայմանավորված այնպիսի իրավիճակ ստեղծվի, որի պայմաններում վտանգի տակ դրվի Իրանի ազգային անվտանգությունն ու տարածաշրջանում իր ներկայության իրավունքը, ապա կասկածից վեր է, որ Թեհրանը միանշանակ կօգտվի Աղբբեջանում իր ազդեցության տակ գործող շիական գործոնից և կփորձի Աղբբեջանում իշխանության բերել Իրանամետ շիական ուժերին:

ISRAYELYAN ARMEN

IRAN'S RELIGIOUS POLICY TOWARDS AZERBAIJAN (2010-2016)

This article is about Iran's religious policy towards Azerbaijan during 2010-2016.

In 2009-2013 Iranian former president Mahmoud Ahmadinejad was serving his second term. Unlike Iran's President Hassan Rohani, Mahmoud Ahmadinejad had the support of conservative clergymen and political figures. Therefore, the conservatives had a great influence on his government's religious policy.

When looking through the official statements of the representatives of Iranian Embassy in Azerbaijan, Iranian official media, senior clerics, intellectuals and experts during the terms of the two presidents, one can notice that these statements fully reflect the distinct foreign policy of each president.

To prevent the establishment of Iran's model of governance based on the Shia ideology, Azerbaijani authorities restricted activities of Shia groups. Moreover, in order to neutralize the potential threat coming from Iran, Azerbaijan started to conduct anti-Iranian policy through its various bodies.

President Mahmoud Ahmadinejad had strict stance towards Azerbaijan's such an anti-Shia policy. However, current president of Iran has more tolerant stance on this issue and does not criticize Azerbaijan for its anti-Shia policy since he has changed Iran's foreign policy towards Azerbaijan.